

Posnetka Savinovih oper *Lepa Vida*
in *Matija Gubec* v arhivu Radia
Slovenija in izdaja posnetka *Lepe*
Vide ob stopetdeseti obletnici
skladateljevega rojstva pri Založbi
kaset in plošč RTV Slovenija (2009)
Recordings of Savin's Operas *Fair Vida* and
Matija Gubec in the Radio Slovenia Archive,
and the *Fair Vida* Release on the RTV
Slovenia Recording Label, commemorating
the 150th Anniversary of the Composer's Birth
(2009)

Radio Slovenija hrani v svojem arhivu posnetka dveh Savinovih oper, *Lepe Vide* in *Matije Gubca*. Oba sta nastala v šestdesetih letih preteklega stoletja, *Matija Gubec* leta 1962 in *Lepa Vida* leta 1963. Snemanji sta bili v veliki dvorani Slovenske filharmonije, tonski mojster je bil Sergej Dolenc. Pobudo za snemanje obeh odrsko-glasbenih del je verjetno dal Marjan Vodopivec, takratni radijski glasbeni urednik.

Umetniški vodja radijskega simfoničnega orkestra, ki je sodeloval pri snemanju obeh oper, je bil od njegove ustanovitve leta 1955 do leta 1966, ko je dirigentsko palico prevzel Samo Hubad, profesor Uroš Prevoršek. V orkestru so takrat igrali z nekaj redkimi izjemami samo mladi ljudje, zvečine še študenti, ki pa jih je Uroš Prevoršek kot znan glasbeni pedagog varno prepeljal čez vse čeri, ki čakajo glasbenike na začetku njihove poklicne poti. Pri *Matiji Gubcu* je precejšen delež odmerjen tudi zboru; na posnetku je to vlogo prevzel Komorni zbor RTV Ljubljana, ki ga je od leta 1961 dalje vodil energični mladi dirigent z visokimi cilji, Lojze Lebič. Zbor so sestavljali izključno šolani pevci. Leta pozneje je ta ansambel doživljal velike uspehe po vsej Jugoslaviji in v dobršnem delu Evrope. Umetniško vodenje snemanja *Matija Gubca* so zaupali gostu, opernemu

dirigentu in skladatelju Radu Simonitiju. Gotovo je izbira dirigenta temeljila na dejstvu, da je bil *Matija Gubec*, tako po muzikalni kot vsebinski plati, blizu Simonitiju.

Kdo je vplival na to, da katerega daljšega ali krajšega odlomka iz opere takrat niso posneli, danes ni več mogoče ugotoviti. Kot pri vseh radijskih snemanjih večjih del, se je verjetno tudi pri *Matiji Gubcu* mudilo, kar je seveda velika škoda. Tako smo kot poslušalci po vsebinski plati občasno prisiljeni sprejeti razvoj dogodkov brez razlage, ki je bila sicer v partituri prisotna v katerem odlomkov, ki je bil na snemanju izpuščen. Besedilo, ki je bilo v izvirniku včasih nekoliko oglato in arhaično, je bilo posodobljeno. Kdo je bil avtor posodobitve, ne vemo. Besedilo je bilo prilagojeno tudi takratnim ideološkim naziranjem. Tako na primer poje zbor ob Gubčevi smrti "Zdrava domovina" namesto "Zdrava Marija".

Opero, kakršna je *Matija Gubec*, je mogoče uprizoriti le na velikih opernih odrih z zelo velikim ansamblom. Že zbor mora biti precejšen, sicer učinkuje smešno; prav tako obsežen je orkester, ki so mu dodani številni, v opernem orkestru neobičajni instrumenti, kot so triangel, tamburin, kastanjete in zvon, sicer pa so bogato zasedeni vsi instrumenti velikega poznoromantičnega opernega orkestra.

Tudi solistična zasedba terja nenavadno velik ansambel. Potrebni so štirje, glasovno dobro podkovani basisti, ki so ob naslovni vlogi zasedeni še kot Tahy, Pasanec in Jurković. Naslovno vlogo na posnetku poje Danilo Merlak, ki glasovno in značajsko popolnoma ustreza vlogi vodje kmečkega upora. Grobega susedgradskega gospoda Ferencu Tahyja, krvavega nasilnika in nasprotnika upornikov, na posnetku upodablja basist Friderik Lupša, ki je bil v času snemanja *Matije Gubca* že šestindvajset let član ansambla ljubljanske Opere. Pasanec je na posnetku Dragiša Ognjanović, Jurković pa Zdravko Kovač. Obe vlogi, zlasti prvo, lahko štejemo med večje. Kar precejšnja je tudi intrigantska vloga godca Jožka, ki terja pevca z velikim glasom, kar baritonist Anton Prus na posnetku gotovo je. Za kar prekratka lirična razpoloženja v sicer monumentalnem odrsko-glasbenem delu skrbita sopranistka Zlata Ognjanović kot Jana in tenorist Rajko Koritnik v vlogi Gjura Mogaića. Večjega prizora med Tahyjem in Jano, pomembnega za razumevanje dogajanj, na žalost niso posneli. Mlada Zlata Ognjanović seveda očara s svojim lepim muzikalnim petjem, Rajko Koritnik z vlogo opravi glasovno zmagovito, pri podajanju pevskega linij pa je še nekoliko čutiti začetniško oglatost. Nekaj drugih manjših vlog pojejo še mezzosopranistka Vera Klemenšek ter Slavko Štrukelj in Miro Dolničar.

Posnetku se nekoliko pozna, da je bil narejen v naglici, verjetno brez globljega pripravljalnega študija, pa tudi za snemanje samo ni bilo dovolj časa, sicer bi se dalo to ali ono nerodnost popraviti. V celoti smo seveda lahko veseli, da je to obsežno in v izvajalskem smislu zahtevno delo vendarle v radijskem arhivu, kajti zaenkrat prav nič ne kaže, da bi bili opero v doglednem času sposobni posneti nanovo. Pa tudi če bi jo lahko, bi verjetno primanjkovalo volje.

Leta 1963 so pri Radiu Ljubljana posneli še drugo Savinovo opero, *Lepo Vido*, katere prva verzija je nastala šestnajst let pred *Gubcem*, se pravi leta 1907. Takoj po uspešni krstni izvedbi leta 1909 je Savin upošteval nekaj kritičnih pripomb in opravil dramaturško redakcijo opere, za izvedbo leta 1920 se je predelave lotil še temeljiteje, leta 1928 pa sta Mirko Polič in Milan Pugelj brez skladateljevega soglasja delo tako spremenila,

da sta izzvala skladateljevo jezo. Njune spremembe so se še posebej nanašale na vrstni red prizorov.

Orkester in zbor sta ista kot na posnetku *Matije Gubca*, dirigentsko vodstvo pa je kot gost prevzel Jakov Cipci, ki se je v letih po drugi svetovni vojni pri nas uveljavil predvsem kot koncertant.

Ob poslušanju posnetka in s pomočjo študija razpoložljivega notnega materiala lahko sklepamo, da je Cipci posnel drugo različico opere, tisto iz leta 1920, le da je posnetek *Lepe Vide*, še mnogo bolj kot posnetek *Matije Gubca*, oropan bistvenih delov. Črtani so skoraj vsi daljši orkestrski odlomki, po tistem malem, kar je ostalo, pa lahko sklepamo, da so Savinove orkestralne medigre prav imenitne; črtana je cela prva slika drugega dejanja, ki v kontrast Vidinemu žalostnemu življenju v domovini prikazuje vedro razpoloženje v Benetkah; črtan je mogočni ansambelski prizor na koncu opere. Prav tako je črtan bistveni prizor, v katerem Vidin mož Anton ženo ob vrnitvi vpraša, zakaj je pravzaprav odšla. Tako pa jo na posnetku sprejme nazaj brez žale besedi, ona pa je v zahvalo z njim še vedno neprijazna.

Naslovno vlogo na posnetku poje takratna primadona ljubljanske Opere, sopranistka Vilma Bukovec. To je velika in zahtevna vloga z obsežnimi lirskimi pasažami, mestoma pa z zelo močnimi čustvenimi in glasovnimi poudarki, ki presegajo meje liričnega in se dotikajo dramatičnega. Vilmo Bukovec je skozi vso kariero krasil zelo lep in izpovedno močan glas, kar se seveda dobro sliši tudi na posnetku. Izjemno močan in prepričljiv je v vlogi njenega nesrečnega moža Antona baritonist Samo Smerkolj. Pretresljivo lepo zna voditi pevsko linijo, na pozornega poslušalca naredi, kot vedno na opernem odru, silen in nepozaben vtis. Tenorist Rajko Koritnik kot Alberto je pravi mladi laški zapeljivec in svoj nelahki glasovni part odpravi brez težav. Njegovega prijatelja Pietra upodablja basist Dragiša Ognjanović, ki morda takšen, kot je na posnetku, učinkuje nekoliko prezrelo in presolidno za mladega, malce nesramnega zapeljivca. Za to sta morda krivi njegova temna barva glasu ali pa nerodnost skladatelja, da je za to vlogo predvidel basista. Seveda pa Ognjanović glasovno suvereno obvlada vlogo. Vloga Grege, ki jo poje Friderik Lupša, je značilna, srednje velika basovska očetovska operna vloga. Ostane še altistka Dana Ročnik v vlogi Neže. Ta vloga je nehvaležna že od vsega začetka. Savin je pretežno depresivni Vidi kot nasprotni lik postavil skoraj še bolj depresivno Nežo, kar ni ravno v prid barvitosti dogajanja. Na žalost se niti dirigent niti kdo drug ni potrudil, da bi interpretaciji vdahnil nekaj živahnosti, ko se je altistka Dana Ročnik s to precej monotono vlogo spopadla precej po šolsko. Nekaj manjših vlog pojejo na posnetku člani radijskega Komornega zbora.

Gotovo je tudi pri snemanju *Lepe Vide* na žalost imela pomembno besedo naglica. Črtani so bili na primer prizori, ki terjajo več dela, predvsem pa je zagotovo škoda vseh odpadlih in gotovo ne slabih orkestrskih odlomkov, posebno zaradi tega, ker vemo, da se leta 1907 še nikakor nismo mogli bahati z bogastvom glasbe te vrste in zlasti ne te kakovosti. Posnetek *Lepe Vide* je izšel pri Založbi kaset in plošč Radiotelevizije Slovenija ob 150-letnici skladateljevega rojstva leta 2009 (SAZAS 111024). Uredila sva ga Mojca Menart in Peter Bedjanič, editing in mastering pa sta bila delo Mira Prljače.

Ob poslušanju posnetka *Lepe Vide* se predvsem ne moremo načuditi kakovosti, svežine, aktualnosti glasbe in skladateljskega znanja, zlasti v instrumentaciji. Savin je v

primerjavi z vsemi dotedanjimi slovenskimi opernimi skladatelji stopil na povsem nova pota, stran od preživetega romanticizma, ki je bil takrat pri nas še zelo močan. Brez dvoma je *Lepa Vida* tako kakovostna opera, da bi jo veljalo po tolikih letih na enem od obeh slovenskih opernih odrov spet uprizoriti. V muzikalnem smislu pomeni *Matija Gubec* korak nazaj. Temu je verjetno kriva skladateljeva lirska nprav in mu je bila bližja *Lepa Vida*. Pri monumentalnem *Gubcu* sta njegova domišljija in barvitost orkestra manj svobodni. Savin se je v svojih izjavah večkrat distanciral od Wagnerja, a si ne moremo kaj, da se ne bi ob poslušanju *Matije Gubca* zaradi teh pripomb tu in tam nasmehnili.

SUMMARY

The Radio Slovenia Archive contains recordings of two Savin operas, *Fair Vida*, recorded in 1962, and *Matija Gubec*, recorded in 1963. The initiative for the recording probably came from Marjan Vodopivec, then a Music Editor at Radio Slovenia. The recording venue was the Great Hall of the Slovenian Philharmonic, and the sound engineer was Sergej Dolenc. The performers included the Radio Slovenia Symphony Orchestra and the RTV Ljubljana Chamber Choir. The players in the orchestra were, with few exceptions, young musicians, mostly students, led by the artistic director Uroš Prevorsek, a renowned educator. The choir consisted exclusively of trained singers and had been, since 1961, led by the energetic young choir-master Lojze Lebič.

The recording of *Matija Gubec* was led by a guest, the opera conductor and composer Rado Simoniti. The recording omits several more or less substantial sections of the score. It is not possible to say who was responsible for these cuts, but pressure of time could have been a contributing factor. The cuts are detrimental as they sometimes obscure the action. The verbal text of the opera was revised and modernized, sometimes also adjusted to the current ideology. *Matija Gubec* is an opera which calls for a large ensemble, including a substantial choir, a large post-Romantic opera orchestra, and an unusually large number of soloists. It calls for four skilled bass voices: Matija Gubec, the leader of the peasant revolt (Danilo Merlak on the recording is a most suitable vocal and character match for the part), Count Ferenc Tahy, the ruthless opponent of the rebels (Friderik Lupša), Pasanec (Dragiša Ognjanović) and Jurković (Zdravko Kovač). A considerable part for a large voice is also the baritone role of the schemer Jožko (Anton Prus). The lyrical moments are provided by the lovers Jana (the soprano Zlata Ognjanović) and Gjurmo Mogaič (the tenor Rajko Koritnik). Smaller roles are taken by Vera Klemenšek, Slavko Štrukelj and

Miro Dolničar. In spite of all the issues with the recording it is nevertheless of importance that such a large and demanding work is available in our Radio Archive, especially since it does not appear that the resources could be mustered and the will to record it again likely at any time soon.

The orchestra and the choir on the 1963 recording of *Fair Vida* are the same as on the recording of *Matija Gubec*; the conductor was Jakov Cipci. He appears to have chosen the second, revised version of the opera which Savin made for the performances in 1920, but the cuts are even more drastic than is the case with the recording of *Matija Gubec*. They include almost all the lengthier orchestral interludes (those that are included give the sense that the missing parts must be of very high quality), the entire Act II Scene i, which depicts the merry life in Venice as a contrast to Vida's sorrowful life at home, and the monumental ensemble finale at the end of the opera. Another detrimental cut includes the scene in which Vida's husband upon her return asks her why she left him in the first place. The title role on the recording is sung by the then prima donna of the Ljubljana Opera, the soprano Vilma Bukovec, who makes a wonderful job of this big and demanding role. Very vivid and convincing are also the baritone Samo Smerkolj as Vida's husband Anton and the tenor Rajko Koritnik as Vida's young Italian lover Alberto. Alberto's friend Pietro is sung by the bass Dragiša Ognjanović. The bass part of Grega, Vida's father (Friderik Lupša) is a typical supporting part. The thankless part of Neža, Vida's competitor for the love of Anton, is sung by the alto Dana Ročnik. Some smaller roles are sung by the members of the Radio Ljubljana Chamber Choir.

One of the factors in the recording of *Fair Vida* was again the time pressure. The omission of the high-quality orchestral interludes is certainly most regrettable, especially since at the time when the opera was composed it was not possible to boast with other Slovene music of this genre and certainly not of such quality. The recording of *Lepa*

Vida was published on the RTV Slovenia Recording Label to commemorate the 150th anniversary of the composer's birth in 2009 (SAZAS 111024). It was re-edited by Mojca Menart, the Head of the RTV Slovenia Record Label, and Peter Bedjanič, the former editor for opera music at Radio Slovenia. The sound editing and mastering is the work of Miro Prljača.

When listening to the recording of *Lepa Vida* one does not cease to be amazed at the quality, freshness, and present-day relevance of the music,

and also at Savin's composing skills. Compared to the Slovene opera composers before him, Savin forged an entirely new path. *Fair Vida* is without doubt an opera of such quality that it deserves new life on the Slovene opera stage. Musically, *Matija Gubec* is a step back, probably because the composer's lyrical nature felt closer to *Vida*. Savin often distanced himself from Wagner in his statements, but listening to *Matija Gubec* one cannot help to think of such statements with an occasional smile.